

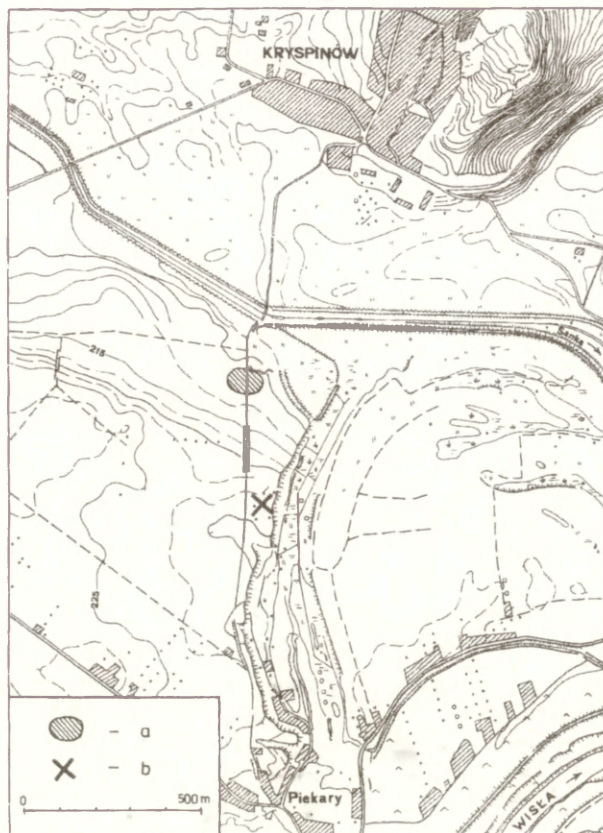
PIOTR KACZANOWSKI

ZŁOTA MONETA CELTYCKA Z OSADY KULTURY PRZEWORSKIEJ W KRYSPINOWIE, WOJ. KRAKÓW

Dla badań nad sytuacją kulturową u schyłku okresu przedrzymskiego i w okresie wczesnorzymskim w rejonie podkrakowskim istotne znaczenie mają wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych na dwu stanowiskach leżących w Kryspinowie, gmina Liszki – cmentarzysku (stan. 2) oraz na znajdującej się jego sąsiedztwie osadzie (stan. 3). Leżą one na terasie prawego brzegu Sanki, przy jej ujściu do szerokiej doliny Wisły (ryc. 1).

Wyniki badań na cmentarzysku były już kilkakrotnie przedstawiane w literaturze (K. Godłowski 1972; 1977a; 1995a; 1995b), jednakże stanowisko to nie doczekało się dotychczas kompleksowego opracowania i publikacji. Ta największa z dotychczas odkrytych w zachodniej części Małopolski nekropola kultury przeworskiej, na której znaleziono ponad 120 pochówków, jest datowana od schyłku okresu przedrzymskiego, od fazy A3, po koniec okresu rzymskiego. Najmłodsze, pojedyncze zabytki należy synchronizować z fazą C3 lub być może z fazą D, większość odkrytych tam materiałów pochodzi jednak z okresu wczesnorzymskiego. Cmentarzysko w Kryspinowie, przebadane obecnie jak można sądzić w całości, znane jest przede wszystkim ze względu na odkrycie tam 10 obiektów rowkowych, podobnych do stwierdzonych także na innych cmentarzyskach kultury przeworskiej z obszaru Małopolski i Górnego Śląska (K. Godłowski 1972; 1977a; P. Kaczanowski, R. Madyda-Legutko, J. Poleski 1984; M. Gedl 1985a; 1985b), które interpretować należy jako wyraz tradycji wywodzącej się z kręgu celtyckiego, kulturowanej w środowisku przeworskim po schyłek okresu wczesnorzymskiego. Zwraca także uwagę fakt występowania na tym stanowisku innych znalezisk, będących świadectwem oddziaływań na użytkowników nekropoli kryspinowskiej obcych wpływów, ze środowiska grupy tynieckiej oraz z kultury puchowskiej. Tym większe więc zainteresowanie wzbudziły podjęte w 1993 roku badania wykopaliskowe na osadzie kultury przeworskiej, leżącej w odległości około 450 m od wspomnianego wyżej cmentarzyska, przy brzegu wysokiej skarpy opadającej ku dolinie Wisły¹.

¹ Badania na osadzie w Kryspinowie prowadził w latach 1993–1994 prof. dr K. Godłowski wraz z autorem niniejszego artykułu, od roku 1995 kieruje nimi niżej podpisany wraz z J. Frasiem. Ponadto część prac wykopaliskowych na tym stanowisku prowadzona była pod kierunkiem mgr R. Naglika.

Ryc. 1. Kryspinów, woj. Kraków.
a – cmentarzysko (stan. 2), b – osada (stan. 3).

Fig. 1. Kryspinów, Cracow district:
a – cemetery (Site 2), b – settlement site (Site 3).

niu wysokiej temperatury². Trudno jest obecnie, przed ukończeniem wszystkich specjalistycznych badań próbek pobranych z wypełniska, określić czemu służyło to nietypowe palenisko. Obecność jednorodnej warstwy zawierającej poddaną wysokiej temperaturze krzemionkę oraz pewne ilości fosforu, pozyskiwanego zapewne z intencjonalnie umieszczonych w palenisku kości, których bardzo drobne fragmenty stwierdzono w wypełnisku, mogła by ewentualnie wskazywać, że obiekt ten służył do produkcji szkła. Podkreślić jednak należy, że jest to obecnie tylko hipoteza, przeciw której przemawia brak znalezisk jakichkolwiek innych śladów, np. w postaci odpadów, wskazujących na ten rodzaj działalności rzemieślniczej. Poza tym w obrębie osady stwierdzono obecność różnych typów żużli, będących świadectwem obróbki metali kolorowych jak też żelaza oraz niewielkie kawałki bursztynu, być może związanej z lokalną produkcją ozdób z tego surowca.

Wyniki tych prac nie były dotychczas publikowane, nie licząc krótkich wzmianek omawiających rezultaty dwu pierwszych sezonów wykopaliskowych (K. Godłowski 1995a, s. 126–127, fot. 84; 1995b, s. 83, ryc. 10; 13).

Badania mają charakter ratowniczy, pewna część stanowiska została zniszczona przed rozpoczęciem prac wykopaliskowych, co uniemożliwia obecnie bliższe określenie pierwotnej wielkości osady. Do połowy sezonu wykopaliskowego 1996 roku przebadano jedynie jej część, łącznie ponad 22 arów, natrafiając na około 140 obiektów, w tym m. in. na kilkanaście pozostałości zapewne po budynkach mieszkalnych oraz dwa zagadkowe obiekty o charakterze produkcyjnym. Są to duże paleniska, z których jedno (obiekt 59), z licznymi kawałkami polepy, pozostałościami naziemnej masywnej konstrukcji drewnianej wypełnionej gliną, zapewne tworzącej dach, zawierało warstwę określoną wstępnie jako krzemionkę poddaną działaniu

² Analizy wykonał prof. dr M. Pawlikowski z AGH.

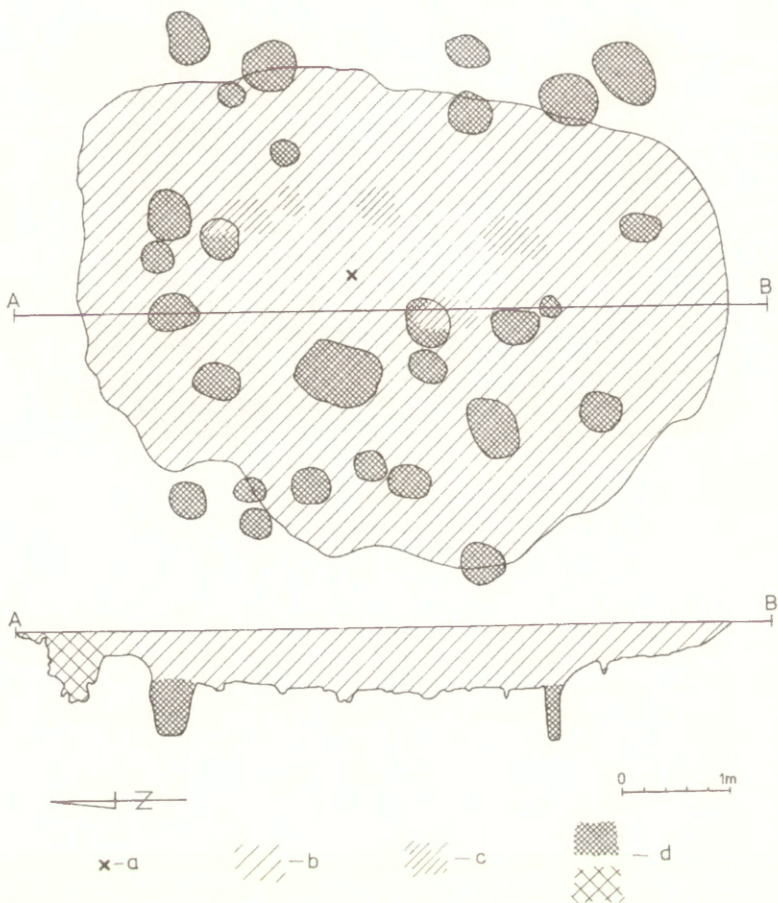

Ryc. 2. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Złota moneta z obiektu 108 (fot. K. Pollesch).

Fig. 2. Kryspinów, Cracow district. Gold coin from feature No 108 (photo K. Pollesch).

W oparciu o wyniki dotychczas przeprowadzonych badań należy sądzić, że początki użytkowania osady w Kryspinowie przypadają jeszcze zapewne na fazę A2, a więc na okres poprzedzający nieco założenie cmentarzyska. Wskazuje na to fragment żelaznej fibuli o konstrukcji środkowolateńskiej, należącej zapewne do odmiany D lub E, a także materiał ceramiczny, m. in. fragmenty naczyń o zgrubiałych, facetowanych brzegach. Ceramika z okresu przedrzymskiego reprezentowana jest prawie w całości przez formy typowe dla kultury przeworskiej. Wyjątek stanowią niezbyt liczne fragmenty naczyń związanych z grupą tyniecką – cienkościennych malowanych, robionych na kole oraz rzadziej spotykanych ułamków ceramiki grafitowej. W oparciu o analizę dotychczas pozyskanych materiałów można sądzić, że większość obiektów pochodzi ze schyłku młodszego okresu przedrzymskiego i z okresu wczesnorzymskiego, głównie z jego starszego odcinka. Wskazuje na to przede wszystkim ceramika. W odróżnieniu od cmentarzyska stosunkowo niewiele jest jednak znanych dotychczas zabytków, które z całą pewnością wiązać należy z fazą B1, jak np. zapinek czy metalowych części pasów. Więcej tego typu bliżej datowanych znalezisk pochodzi z fazy B2 oraz z początków młodszego okresu rzymskiego. Do najmłodszych zabytków zaliczyć należy fragmenty naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego. Brak jest jednak jak dotąd danych wskazujących bezspornie na użytkowanie osady w czasach odpowiadających najmłodszym fazom cmentarzyska, tj. fazom C2–D.

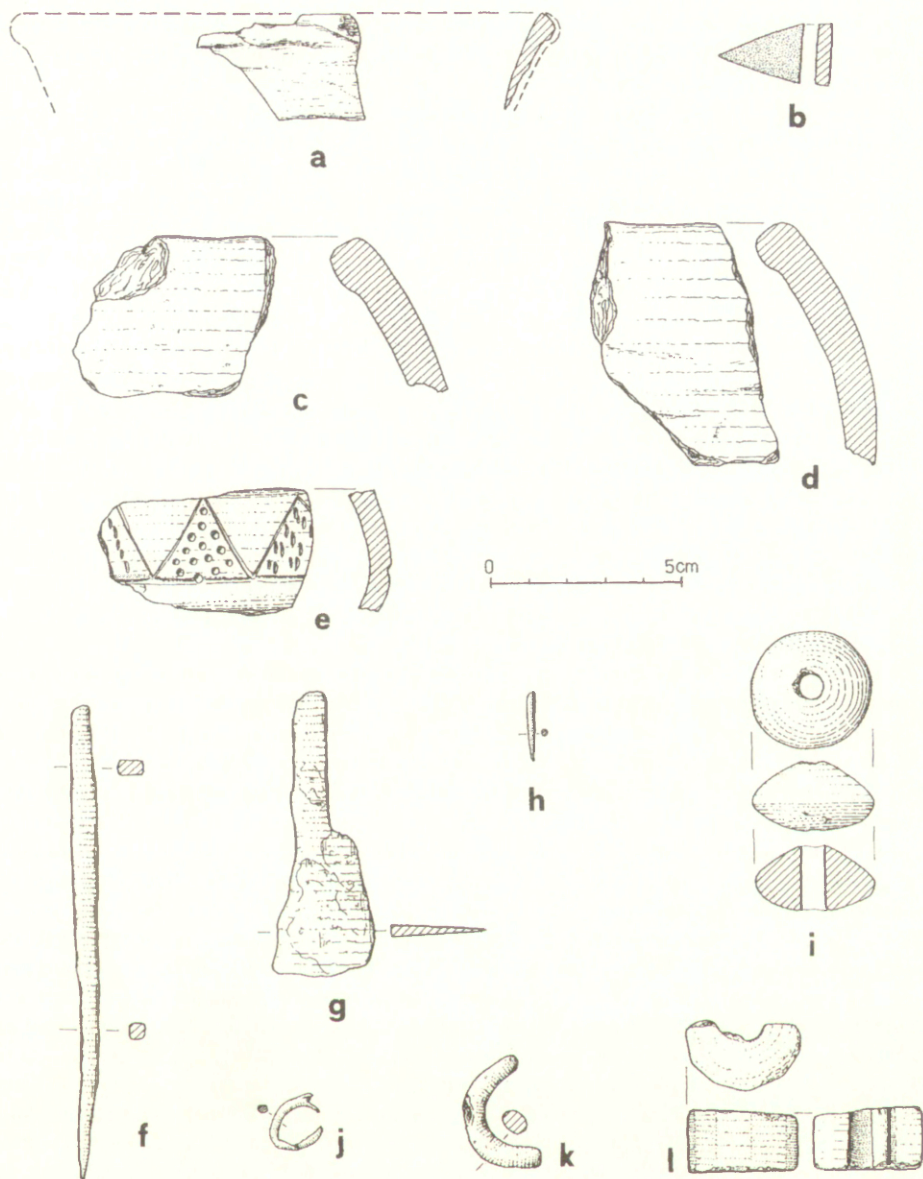
Wśród dotychczas pozyskanych znalezisk z osady w Kryspinowie zwraca uwagę przede wszystkim odkryta w 1995 roku złota moneta celtycka (ryc. 2). Została ona znaleziona na głębokości 35–40 cm, w stropowej warstwie wypełnika obiektu nr 108. Był on pozostałością po płytce zagłębionym budynku, którego dłuższa oś usytuowana była na linii wschód–zachód (ryc. 3). Jego wymiary wynosiły ok. 6 x 4,5 m, prawie płaskie dno znajdowało się na głębokości 115–120 cm. W obrębie wypełnika oraz w sąsiedztwie obiektu stwierdzono liczne ślady po masywnych na ogół słupach. Część z nich stwierdzono w dolnej partii wypełnika, a niektóre nieco głębiej, pod centralną częścią dna jamy. Wypełnik miało barwę ciemnobrunatną, prawie czarną i podobnie jak w innych odkrytych dotychczas obiektach tego typu charakteryzowało się zwartością, zwłaszcza w części przydennej. W jego obrębie stwierdzono dość liczne węgle drzewne, tworzące w dolnych partiach niewielkie koncentracje. W całym obiekcie natrafiono na drobne na ogół kawałki polepy. Stosunkowo licznie reprezentowany był materiał ceramiczny (ponad 950 fragmentów

Ryc. 3. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Zarys obiektu 108 na głębokości 45 cm.
 a – miejsce znalezienia monety, b – wypełnisko barwy ciemnobrunatnej, c – wypełnisko z dużą ilością węgla drzewnych,
 d – jamy postłupowe.

Fig. 3. Kryspinów, Cracow district. Outline of feature No 108 on level 45 centimeters:
 a – location of the coin, b – fill of the dark brown color, c – fill with a great amount of charcoal, d – post holes.

naczyń), równomiernie rozproszony w obrębie całego obiektu. Zwraca uwagę stosunkowo duży udział ceramiki cienko- i średniościennej, czarnej, niekiedy o „wyświeconych”, grafitowanych lub jasnobrunatnych powierzchniach, tj. określanej jako ceramika stołowa. Stanowi ona około 39% wszystkich ułamków naczyń. Wśród nich znajdują się trzy niewielkie skorupy należące do cienkościenniej ceramiki robionej na kole, zdobionej malowaniem. Poza tym natrafiono na kilka zabytków żelaznych. Są to m. in. fragment żelaznego noża z obustronnie wyodrębnionym trzonkiem (ryc. 4, g), długie sztyło żelazne (ryc. 4, f), niewielki fragment żelaznej szpili (ryc. 4, h), małe, zniszczone kółko z brązowego drutu (ryc. 4, j) i część nieco większego kółka żelaznego (ryc. 4, k). Wspomnieć należy, że w górnej partii wypełniska natrafiono także na połowę niestarannie obrobionego dużego paciorka bursztynowego (ryc. 4, l), zbliżonego do typu 393 według klasyfikacji M. Tempelmann-Maczyńskiej (1985, s. 67–68, tabl. 15, 393).

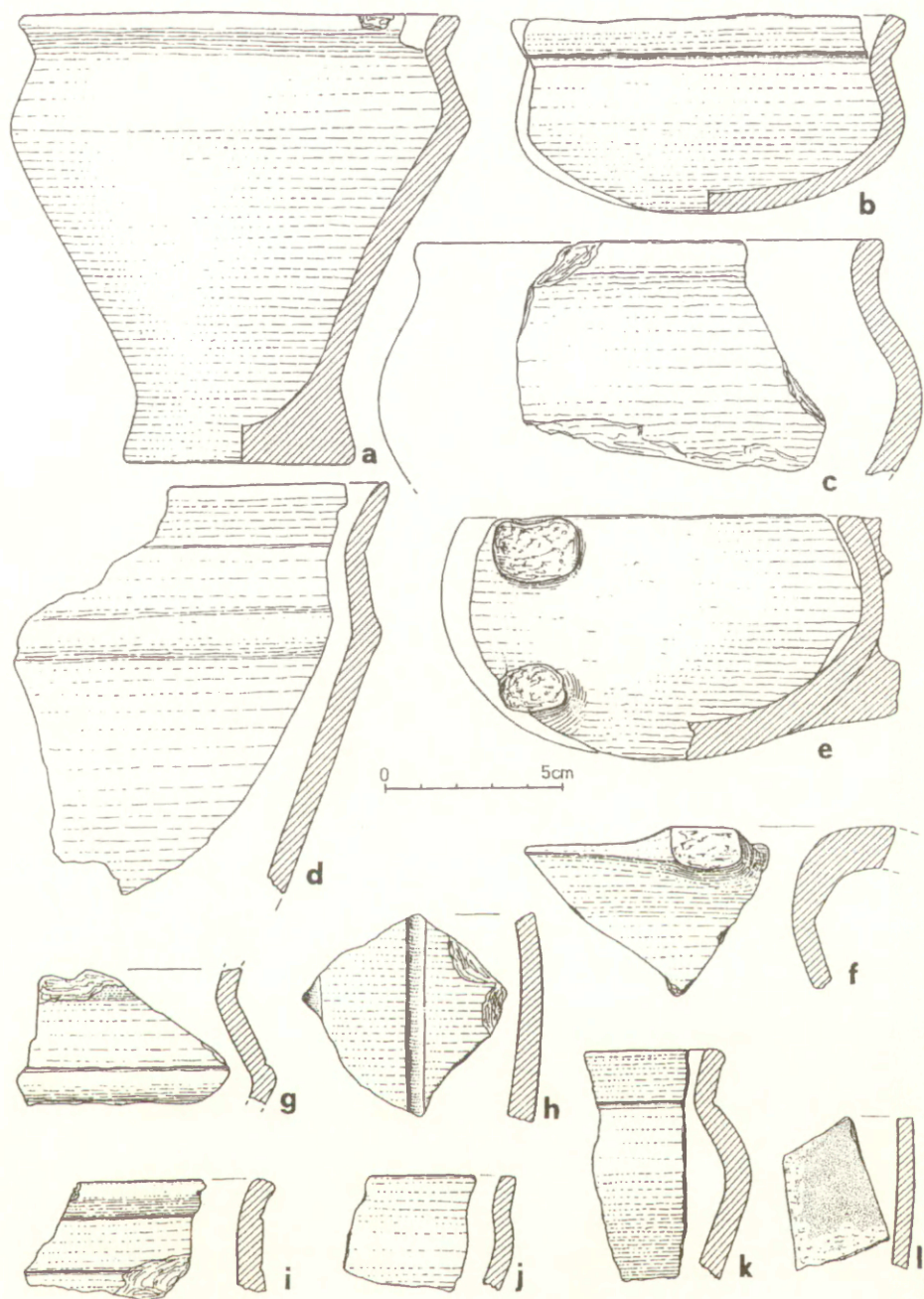
Ryc. 4. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Wybór zabytków z obiektu 108 (a-k, l) oraz znad obiektu 108 (i).
a-e, i – ceramika (a, b – fr. naczyń toczonych), f-h, k – żelazo, j – brąz, l – bursztyn.

Fig. 4. Kryspinów, Cracow district. Selection of artifacts from feature No 108 (a-k, l) and from above of
feature No 108 (i):
a-e, i – pottery (a, b – shreds of wheel-made vessels), f-h, k – iron, j – bronze, l – amber.

Trudno jest jednoznacznie określić datowanie omawianego tu obiektu. Wśród ułamków naczyń występują formy charakterystyczne dla schyłku młodszego okresu przedrzymskiego. Dla fazy A3 charakterystyczne są wspomniane wyżej trzy fragmenty cienkościennych naczyń robionych na kole, z których dwa noszą ślady malowania ciemnoczerwoną farbą (ryc. 4, b; 5, l), trzeci, o zniszczonej powierzchni zewnętrznej, jest częścią wylewu naczynia flaszkowatego (ryc. 4, a). Także fragmenty garnków o zgrubiałych, słabo facetowanych brzegach, z zaznaczonymi pod wylewem odciskami palców (ryc. 7, f, g) uznać należy za formy charakterystyczne dla młodszego okresu przedrzymskiego. Z tym samym odcinkiem chronologicznym wiązać może należy ułamki ceramiki lepionej ręcznie, pochodzące z naczyń należących do typu czarek lub mis o wyraźnie zagiętych do środka i lekko pogrubiałych brzegach (ryc. 4, c, d). Dla młodszego okresu przedrzymskiego charakterystyczne jest zdobienie naczyń garnkowatych ornamentem pionowych, wąskich, gęsto rozmieszczonych bruzd, wykonanych tzw. grzebykiem garncarskim, jakie stwierdzono na kilku skorupach z obiektu 108 (ryc. 6, k, l). W tym samym odcinku chronologicznym występuje także, jednak znacznie rzadziej, ornament w postaci rzadko rozmieszczonych, dość szerokich, płtykich rowków (ryc. 5, h; 6, e–g). Wspomniane tu typy zdobienia naczyń nie są jednak charakterystyczne wyłącznie dla młodszego okresu przedrzymskiego, występują również w początkach okresu wczesnorzymskiego. Przykładowo wspomnieć można o pochodzącym z fazy B1 naczyniu z grobu 51 ze stanowiska 2 w Kryspinowie (K. Godłowski 1977a, s. 64, ryc. 3, 36). Znaleźiska z cementarza kryspinowskiego wskazują także na występowanie ceramiki toczzonej zdobionej malowaniem jeszcze w początkach okresu wczesnorzymskiego. Poświadczają to inwentarze dwu obiektów rowkowych, 89 i 42 (K. Godłowski, R. Madyda-Legutko 1976, s. 30–31, ryc. 1, c; K. Godłowski 1977a, s. 70–72, ryc. 11).

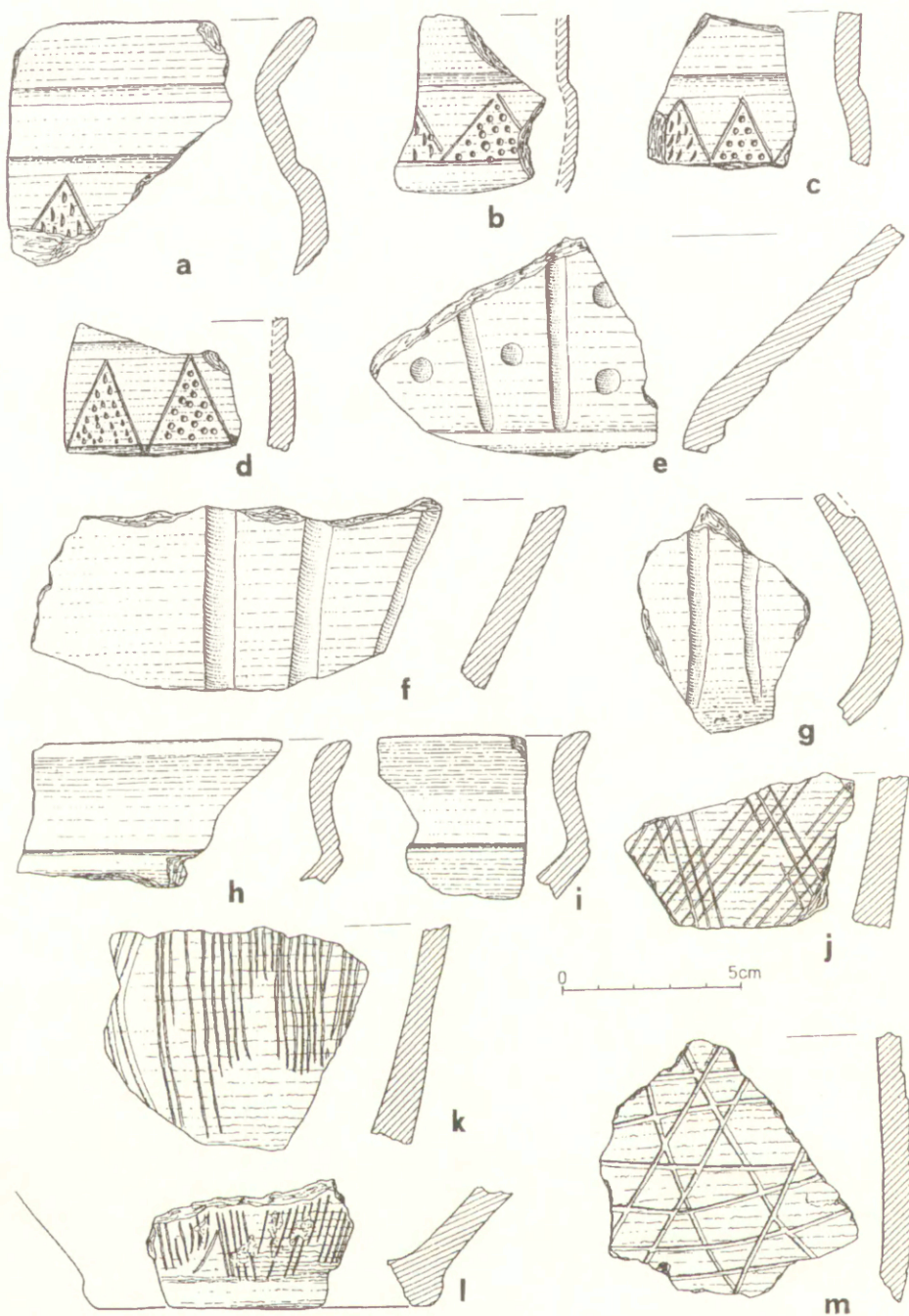
Większość ceramiki z obiektu 108 posiada jednak cechy charakterystyczne dla początków okresu wczesnorzymskiego. Są to m. in. fragmenty naczyń cienko- i średniościennych, o czarnych, gładkich, „grafitowanych” powierzchniach, bądź też gładkich, jasnobrunatnych, pochodzące z naczyń silnie profilowanych, należących przede wszystkim do grupy IV wg. klasyfikacji T. Liany (1970, tabl. II). Do tej grupy, a bliżej do trzeciej jej odmiany, zaliczyć należy trzy smukłe profilowane naczynia, z których jedno przedstawia ryc. 5, a. Także z początkiem okresu rzymskiego wiązać należy naczynia zdobione ornamentem trójkątów wypełnionych dołeczkami lub odciskami w kształcie półksiężyca (ryc. 4, e; 6, a–d). Zdobienie takie występuje od fazy B1 do młodszego okresu rzymskiego (K. Godłowski 1977b, s. 161). Warto też wspomnieć o znalezieniu w omawianym zespole pewnych, niezbyt jednak licznych, elementów nietypowych dla kultury przeworskiej, jakimi są naczynia z guzami (ryc. 7, c, d). Ten typ zdobienia spotykany jest w inwentarzach grupy tynieckiej i jest interpretowany jako wyraz powiązań ze środowiskiem kultury puchowskiej (P. Poleska, G. Tobała 1988, s. 114; Z. Woźniak 1990, s. 54). Analiza pozostałych zabytków z obiektu 108 nie wnosi nic istotnego dla określenia jego chronologii. Można tylko wspomnieć, że wzmiankowany wyżej paciorek bursztynowy reprezentuje typ nie spotykany w okresie rzymskim w inwentarzach kultury przeworskiej, występujący natomiast stosunkowo często na obszarze kultury wielbarskiej, nieco rzadziej na terenie Czech oraz środkowych i północnych Niemiec (M. Tempelmann-Maczyńska 1985, s. 68, tabl. 60). Podobne paciorki znane są natomiast z inwentarzy grupy tynieckiej (P. Poleska, G. Tobała 1987, s. 30, tabl. XXVIII, 5; 1988, s. 118). Tak więc w oparciu o analizę ceramiki obiekt 108 należy datować na okres wczesnorzymski, zapewne na początku fazy B2. Znalezionych w nim zabytków charakterystycznych dla młodszego okresu przedrzymskiego nie można jednoznacznie interpretować jako domieszki, która dostała się przypadkowo do omawianego obiektu. Zdaje się wskazywać na to rozmieszczenie wspomnianych tu skorup, w tym także pochodzących z cienkościennych naczyń toczonych. Były one rozproszone w obrębie całego wypełniska, także w jego partiach przydennych.

Złotą monetę o kształcie miseczkowatym, znaną w obiekcie 108, określić należy jako stater muszlowy. Wykonana została z jasnożółtego złota próby wynoszącej powyżej 800. Waga

Ryc. 5. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Wybór ceramiki z obiektu 108 (l – fr. malowanej ceramiki toczonej).

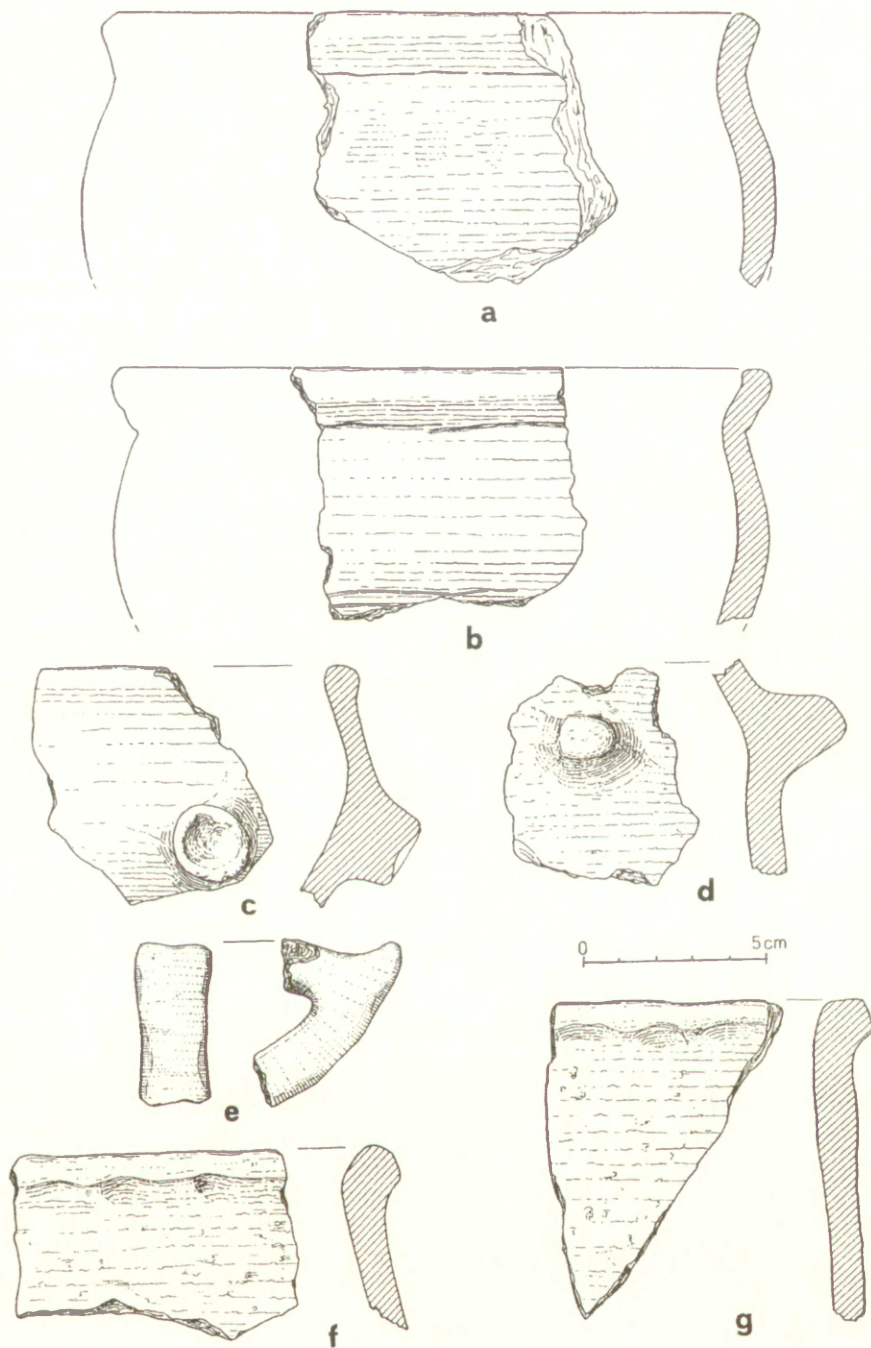
Fig. 5. Kryspinów, Cracow district. Selection of pottery from feature No 108 (l – shred of wheel-made painted vessels).

Ryc. 6. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Wybór ceramiki z obiektu 108

Fig. 6. Kryspinów, Cracow district. Selection of pottery from feature No 108.

Ryc. 7. Kryspinów, woj. Kraków, stan. 3. Wybór ceramiki z obiektu 108.

Fig. 7. Kryspinów, Cracow district. Selection of pottery from feature No 108.

tego zabytku wynosi 5,8 g, jej średnica 15,5–16,2 mm. Stan zachowania monety ocenić można jako co najmniej dobry. Mimo tego trudno jest jednoznacznie określić poszczególne elementy widoczne na obu jego powierzchniach. Większą część wyraźnie wypukłego awersu zajmuje zapewne jeden element. Biorąc pod uwagę jego część przy krawędzi przypominającą grzywe oraz dwa podłużne, równoległe usytuowane zgrubienia (nogi?) można ewentualnie interpretować go jako wyobrażenie jakiegoś fantastycznego zwierzęcia z nisko opuszczoną głową. Jest to jednak tylko przypuszczenie. Natomiast na rewersie, oprócz wyraźnie widocznego półksiężyca, przy jednym jego końcu, znajdują się niewielkie wypukłości, o łącznej długości 6,5 mm, szerokości zaledwie 1–1,5 mm, który być może przedstawiają stojącą postać. W obrębie opisywanej tu partii rewersu można wyróżnić oddzielną „kroplowatą” wypukłość (głowę?), następnie domniemany tułów, którego dolna część kończy się wąską, poziomą w stosunku do osi tego elementu listwą (wyobrażeniem pasa?) oraz wąski, podłużny wałeczek, który można uznać za przedstawienie nóg (?).

Monety celtyckie znalezione na ziemiach polskich nie są zbyt liczne. Ich liczbę szacować należy na blisko 100 egzemplarzy, jednakże o blisko jednej trzeciej z nich posiadamy tylko bardzo ogólne informacje (Z. Woźniak 1967; 1984, s. 28, 34, przyp. 39). Ilość nowych znalezisk tych zabytków z naszych ziem jest także niewielka, mimo znacznego postępu prac wykopaliskowych na stanowiskach związanych bezpośrednio z kulturą Celtów bądź też obejmujących ślady osadnictwa innych, współczesnych im grup ludności. Do wyjątkowych znalezisk zaliczyć należy stosunkowo niedawno odkrytą nową monetę celtycką na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Leśnie (K. Walenta 1992, s. 175, tabl. I, 2). Znalezienie monety celtyckiej w Kryspinowie jest interesujące nie tylko ze względu na poszerzenie bazy źródłowej dla studiów nad zróznicowaniem mennictwa celtyckiego z obszarów środkowoeuropejskich. Jest ono kolejną przesłanką wskazującą na istnienie związanego z Celtami lokalnego mennictwa w okolicach Krakowa. Opisywaną tu monetę, mimo że nie stwierdzono analogicznych bądź też bardzo zbliżonych innych złotych egzemplarzy wśród znanych nam emisji celtyckich, zaliczyć można z dużym prawdopodobieństwem do tzw. typu krakowskiego (K. Castelin 1976, s. 260 i n.).

Osada w Kryspinowie leży w bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk grupy tynieckiej, w obrębie której stwierdzono bezsporne dowody istnienia lokalnego mennictwa. Potwierdzone są one przez znaleziska glinianych form służących do kształtowania w nich krążków mennicznych, z których wybijano monety. Znaleziska takie znane są obecnie z trzech osad, z Krakowa-Mogiły (chata 187/54), z obiektu datowanego na fazę A3 (R. Hachulska-Ledwos 1976; R. Hachulska-Ledwos, Z. Woźniak 1976; Z. Woźniak 1977; M. Wirską-Parchoniak 1981), z Zakrzowa, woj. Kraków (R. Mysińska 1981; M. Wirską-Parchoniak 1981) oraz z Krakowa-Pleszowa (zbiory Oddziału w Nowej Hucie Muzeum Archeologicznego w Krakowie)³. W formach odkrytych w Mogile stwierdzono ślady stopu, 50% złota i 49% srebra, wskazujące, że wykonywane w nich krążki menniczne służyły do produkcji monet z elektronu, o wielkości 1/8 statera (Z. Woźniak 1978, s. 108). Brak jest natomiast śladów metalu w formie znalezionej w Zakrzowie (Z. Woźniak 1984, s. 31), nie posiadamy jeszcze informacji o wynikach badań wspomnianego znaleziska z Krakowa-Pleszowa. Lokalne mennictwo związane z ludnością grupy tynieckiej poświadczają również znaleziska monet z regionu podkrakowskiego a także i z innych obszarów Europy, zajętych przez osadnictwo celtyckie. Monety te, określone, jak już wspomniano, jako typ krakowski, wykazujące pewną odrębność od innych serii późnego mennictwa celtyckiego, uznano za lokalną emisję datowaną na I wiek p.n.e., związaną z osadnictwem ludność grupy tynieckiej (K. Castelin 1976,

³ Zabytek ten został ostatnio zidentyfikowany wśród materiałów luźnych z osady w Krakowie-Pleszowie przez mgr P. Poleską, której autor pragnie wyrazić swą głęboką wdzięczność za udostępnienie informacji o tym nie publikowanym dotychczas znalezisku.

s. 260–269; Z. Woźniak 1984, s. 30 i n.; L. Morawiecki 1986, s. 117–118). Do wspomnianego typu zaliczono dotychczas sześć egzemplarzy, w tym trzy znalezione w okolicach Krakowa i jeden na terenie Holandii, natomiast o miejscu znalezienia dwu pozostałych brak jest niestety danych. Egzemplarz z Kryspinowa jest, jak można sądzić, siódmym tego typu znaleziskiem, a czwartym z rejonu podkrakowskiego. Jest on zarazem pierwszą tego typu monetą o znanej nam dokładnej lokalizacji, odkrytą w określonym kontekście, pozwalającym na ustalenie w pewnym przybliżeniu, do jakiego czasu zabytek ten znajdował się w obiegu. W przypadku dotychczas znanych egzemplarzy zaliczonych do typu krakowskiego z zachodniej Małopolski wiemy jedynie, że jeden z nich został znaleziony w Krakowie-Grzegórkach, o pozostałych zaś tylko, że pochodzą one z regionu podkrakowskiego (Z. Woźniak 1967, s. 225).

Jak wspomniano, nie znane są analogiczne monety do znaleziska kryspinowskiego. Monety typu krakowskiego nie tworzą jednak jednorodnej grupy, nie można wskazać wśród nich na dwa identyczne lub też bardzo zbliżone egzemplarze. Obserwujemy pewne różnice zarówno w charakterze ich stempli, wadze, wielkości jak i surowca. Obok egzemplarzy złotych znane są także monety wykonane z elektronu bądź też określane jako srebrne. Należy tu dodać, że w przypadku wspomnianych egzemplarzy wykonywanych ze stopu złota i srebra ich lokalną produkcję poświadczają w jakimś stopniu wspomniane wyżej wyniki badań śladów metalu w formach mennicznych z Krakowa-Mogily.

Zaliczenie omawianego tu egzemplarza do typu krakowskiego opieramy przede wszystkim na ogólnych jego cechach stylistycznych a także wadze i wielkości średnicy. Monety typu krakowskiego ważą od 5,63 g do 7,423 g, natomiast egzemplarze złote zaliczane do tej grupy od 5,63 g do 6,72 g, średnio ok. 6,2 g (K. Castelin 1976, s. 265; L. Morawiecki 1986, s. 118). Waga znaleziska z Kryspinowa (5,8 g) mieści się więc w zakresie zmienności tej cechy. Stater kryspinowski nie odbiega też swoją wielkością od egzemplarzy zaliczonych do typu krakowskiego, których średnice dochodzą do 18 mm. Natomiast, jak już wspomniano, nie można stwierdzić, by opisywana tu moneta była identyczna lub bardzo zbliżona do któregośkolwiek ze znalezisk reprezentujących typ krakowski. Stater z Kryspinowa różni się większym, bardziej rozbudowanym elementem umieszczonym na awersie. Motywy widoczne na awersach dotychczas znanych monet typu krakowskiego są z reguły mniejszych rozmiarów, zajmują tylko niewielką część wypukłej powierzchni, a przede wszystkim są wyraźnie mniej skomplikowane. Uwaga ta dotyczy zarówno egzemplarzy złotych jak też wykonanych z elektronu lub srebra. Natomiast na rewersie stateru kryspinowskiego widoczny jest zaznaczony wyraźnie półksiężyc, tak jak na wszystkich egzemplarzach typu krakowskiego. Brak jest natomiast na tych monetach elementu podobnego lub zbliżonego do miniaturowego wyobrażenia domniemanej postaci. Mimo wspomnianych pewnych różnic należy sądzić, że monetę celtycką znaną w Kryspinowie zaliczyć należy do nowego wariantu typu krakowskiego. Przemawia za tym w jakimś stopniu miejsce jej znalezienia, przede wszystkim jednak jej cechy stylistyczne i metryczne. Wspomnieć należy ponadto, że z pewnością różni się ona w znacznie większym stopniu od innych grup monet celtyckich spotykanych w środkowej Europie, a także od pochodzących z innych terenów, na których istniało mennictwo Celtów.

Z całą pewnością, tak jak pozostałe statery typu krakowskiego, moneta z Kryspinowa należy do tej samej grupy późnych naśladownictw staterów muszlowych, których okres emisji synchronizowany jest z rozwojem tzw. mennictwa Bojów w rejonie Bratysławy, tj. z fazą D Castelina (K. Castelin 1976, s. 260–268; Z. Woźniak 1977, s. 244; 1978, s. 110–11; 1984, s. 30; L. Morawiecki 1986, s. 117). Możemy więc przypuszczać, że moneta znaleziona w Kryspinowie pochodzi z około połowy I w. p.n.e., została więc wykonana w przybliżeniu w tym samym czasie, w którym założona została osada kryspinowska. Przyjmując takie datowanie emisji statera z Kryspinowa możemy twierdzić, że znajdował się on w obiegu do początków okresu wpływów

rzymskich, przez co najmniej stulecie, jeśli założymy oczywiście, że moneta ta nie dostała się do wypełniska obiektu 108 przypadkowo. Nieco krócej pozostawała w obiegu wspomniana wyżej srebrna moneta celtycka, związana, jak się przypuszcza, z najmłodszą fazą mennictwa celtyckiego z terenu Czech, znaleziona w Leśnie, w grobie datowanym na fazę B1 (K. Walenta 1992, s. 175). Stater z Kryspinowa nie jest jedynym zabytkiem wskazującym na używanie wyrobów typowych dla kultury celtyckiej jeszcze w początkach okresu rzymskiego. Wspomnieć tu należy o trzech fragmentach cienkościennej, toczonej ceramiki zdobionej malowaniem odkrytych w obiekcie 108 (ryc. 4, a,b; 5, 1). Inne znaleziska tego typu ceramiki z osady w Kryspinowie znane są z obiektów datowanych na fazę A3, a znaleziska luźne fragmentów tego typu naczyń grupują się w części osady, w której przeważają obiekty datowane na późną fazę młodszego okresu przedrzymskiego⁴. Malowana ceramika toczona z obiektu 108 należy do znalezisk typowych dla późnych stadiów rozwoju grupy tyńskiej. Jest ona reprezentowana w regionie podkrakowskim na blisko 25 osadach tej grupy (Z. Woźniak 1990, ryc. 6), m. in. znana jest z licznych znalezisk z leżącej w pobliżu Kryspinowa, w odległości niecałych dwu kilometrów, na prawym brzegu Wisły, osadzie w Tyńcu (G. Leńczyk 1956a; 1956b). Malowana ceramika toczona grupy tyńskiej uznawana jest za produkty trzech co najmniej lokalnych warsztatów, na co wskazują wyniki analiz technologicznych tych zabytków (M. Wirska-Parachoniak 1980, s. 61 i n.) jak i pewne zróżnicowanie typologiczne (Z. Woźniak 1990, s. 30). Trudno jest przed wykonaniem analiz mineralogiczno-petrograficznych wskazać, z którym z ośrodków produkcji, inaczej określając – warsztatem garncarskim z obszaru grupy tyńskiej, łączyć należy fragmenty z obiektu 108. W większym stopniu interesujące jest jednak datowanie tego znaleziska. Ceramika malowana w grupie tyńskiej występuje od LT D1, raczej od końca tej fazy, licznie reprezentowana jest w LT D2. Czas, w którym nastąpił zanik jej używania, synchronizować należy z przełomem okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich. Wspomniane już wyżej znaleziska z cmentarzyska w Kryspinowie wskazują jednakże, że sporadycznie używano jej współcześnie z przedmiotami charakterystycznymi dla fazy B1. Dowodzi tego bezspornie inwentarz obiektu rowkowego 89, w którym obok omawianej tu ceramiki znajdowała się zapinka A 68 (K. Godłowski, R. Madyda 1976, s. 30–31, ryc. 1, c). Ponadto na tym samym cmentarzysku odkryto w innym obiekcie rowkowym (obiekt 42) fragment malowanego naczynia wraz z ceramiką zdobioną ornamentem radełkowym (K. Godłowski 1977a, s. 70–72, ryc. 11). Inwentarz obiektu 108 z osady w Kryspinowie, zamieszkiwanej według wszelkiego prawdopodobieństwa przez ludność użytkującą to pobliskie cmentarzysko, jest więc kolejnym dowodem używania w regionie podkrakowskim w pierwszym stuleciu n.e. wyrobów typowych dla grupy tyńskiej (stater, ceramika malowana), a tym samym potwierdza przypuszczenia o datowaniu schyłku tej grupy, a przynajmniej niektórych jej osad, na okres rozpowszechnienia się na tym terenie stylu charakterystycznego dla początków okresu wpływów rzymskich (Z. Woźniak 1990, s. 62–63).

*Institut Archeologii UJ
w Krakowie*

⁴ Do połowy sezonu badawczego w roku 1996 odkryto łącznie ponad 30 fragmentów naczyń toczonych zdobionych malowaniem, na ogół farbą ciemnoczerwoną. W kilku przypadkach można określić, że pochodzą one z naczyń faszowatych lub mis o nieco zgrubiałych, nachylonych do wewnątrz brzegach.

BIBLIOGRAFIA

- Castelin K.
1976 *Keltenmünzen in Schlesien*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, 20–21, s. 221–277.
- Godowski K.
1972 *Badania na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Kryspinowie, pow. Kraków*, Spraw. Arch. XXIV, s. 129–148.
1977a *Das Gräberfeld in Kryspinów bei Kraków und seine Bedeutung für den Übergang zwischen der Latène- und der römische Kaiserzeit in Kleinpolen*. (w:) *Symposium. Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet*, Bratislava, s. 59–80.
1977b *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II)*, Mat. SiW IV, s. 7–237.
1995a *Okres lateński i rzymski*, (w:) *Pradzieje i średniowiecze*, "Natura i Kultura w Krajobrazie Jury", Kraków, s. 113–136.
1995b *Die ältere Kaiserzeit in der Umgebung von Kraków*, (w:) *Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonaugebiet von Ausklang der Latene-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert*, Brno–Nitra, s. 83–102.
- Godłowski K., Madyda R.
1976 *Kraków-Kryspinów. A Cemetery from Late La Tene and the Roman Period*, "Recherches Archeologiques de 1975", s. 27–33.
- Leńczyk G.
1956a *Wyniki dotychczasowych badań w Tyńcu, pow. Kraków*. "Materiały Starożytne" 1, s. 7–49.
1956b *Badania wykopaliskowe w Tyńcu, w l. 1948–1951*. "Studia Wczesnośredniowieczne" 3, s. 260–270.
- Liana T.
1970 *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA XXXV, s. 429–491.
- Morawiecki L.
1986 *Mennictwo celtyckie*, Kraków, "Zarys mennictwa europejskiego", t. III.
- Mycielska R.
1981 *Nowe znalezisko formy do wyrobu krążków menniczych ze stanowiska Zakrzów, woj. Kraków*, AAC XXI, s. 145–151.
- Poleska P., Toboła G.
1987 *Osada grupy tyńkieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzyszawicach, część I*, Mat. Arch. NH 11, s. 8–119.
1988 *Osada grupy tyńkieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzyszawicach, część II*, Mat. Arch. NH 12, s. 89–130.
- Tempelmann-Maczyńska M.
1985 *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Mainz.
- Walenta K.
1992 *Przyczynek do genezy wielbarskich cmentarzysk kurhanowych z kręgami kamiennymi*, "Folia Archaeologica" 16, s. 169–177.
- Wirska-Parachoniak M.
1981 *Analiza technologiczna celtyckich foremek menniczych z Malopolski*, AAC XXI, s. 153–157.

Woźniak Z.

- 1967 *Monety celtyckie z ziem polskich*, "Wiadomości Numizmatyczne" XI, s. 201–231.
- 1977 *Keltische Schrötlingsformen aus Kraków-Mogiła*, (w:) *Festschrift zum 50-jährigen Bestehen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg*, "Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte" I, s. 231–251.
- 1978 *Celtycki warsztat menniczny z okolicy Krakowa*, AAC XVIII, s. 101–112.
- 1984 *Mennictwo celtyckie. Stan i perspektywy badań*, (w:) *Pieniądz starożytny. Stan i perspektywy polskich badań*, Warszawa, s. 22–36.
- 1990 *Osada grupy tynieckiej w Podężu, woj. krakowskie*, Wrocław.

PIOTR KACZANOWSKI

GOLD CELTIC COIN FROM THE PRZEWORSK CULTURE SETTLEMENT SITE AT
KRYSPINÓW, CRACOW DISTRICT

(Summary)

The excavations on the Przeworsk culture cemetery at Kryspinów have already been presented in literature several times (K. Godłowski 1972; 1977a; 1995a; 1995b). In recent years the works of the nearby settlement site (Fig. 1) have been undertaken. The research point out that the site was originated probably at the end of phase A2 and utilized in full during phase A3 and the Early Roman Period. Among the artifacts of the youngest age are shreds of wheel-made pottery. As so far the existence of the site in phases C2–D has not been positively confirm.

The gold Celtic coin (Fig. 2) is one of the most interesting artifacts from the settlement site at Kryspinów. It was found in the upper part of feature No 108, recognized as shallow hut (Fig. 3). Its fill contained a few metal objects (Fig. 4f–h, j, k), pot shreds including fragments of wheel-made fine vessels with painted ornamentation (Fig. 4a, b; 5, 1). Most of pottery shows characteristics of the Early Roman Period. It indicate that the hut comes probably from the beginning of phase B2.

The gold bowl-shaped coin from feature No 108 can be described as a shell-like statter. It was made from light yellow gold of title above 800. Its weight is 5.8 g, diameter 15.5–16.2 mm. The artifact is preserves in a state "at least good). Despite of it the positive recognition of elements visible on both sides (Fig. 2) is difficult.

Celtic coins found on the territory of Poland are rather rare. Their total number may be estimated as close to 100, but almost one third of them are inadequately documented (Z. Woźniak 1967; 1984, 28, 34, footnote 39). The find from Kryspinów contributes to our knowledge of Central European Celtic mintage, but also indicate existence of local mintage center in the Cracow area linked with the Celts. In spite of lack of close analogies among known Celtic coins, the artifact from Kryspinów can be described as probably example of the so-called Cracow Type (K. Castelin 1976, 260 and other pages).

The settlement site at Kryspinów is located in close vicinity of the sites of the Tyniec group, where local mintage has been positively proved by clay moulds for mintage tokens used as coin stamps. So far such artifacts are known from 3 settlement sites: Cracow-Mogiła – from a feature dated from phase A3 (R. Hachulska-Ledwos 1976; R. Hachulska-Ledwos, Z. Woźniak 1976; Z. Woźniak 1977; M. Wirska-Parachoniak 1981), Zakrzów, Cracow district (R. Mycielska 1981; M. Wirska-Parachoniak 1981) and Cracow-Pleszów (collection of the Cracow Archeological Museum, Nowa Huta Department). Local mintage attributed to the community of the Tyniec group is also confirmed be gold coins found in the Cracow region and from other parts of Europe that

was penetrated by Celtic settlement. These coins, denoted as the Cracow Type, are distinctive from other series of late Celtic coins. They seem to represent a local variant attributed to the Tynec group, being dated from the 1st century BC (K. Kastelin 1976, 260–269, Z. Woźniak 1984, 30 and following pages; L. Morawiecki 1986, 117, 118). Coins of the Cracow Type known so far number to 6, three of them found near Cracow and one in Holland. Finding place of two other artifacts is unknown. So the coin from Kryspinów seems to be the 7th find of the type in question, the first one precisely located and linked with a context of other artifacts. Due to this circumstances it is possible to determine the probable period of the circulation of the coin.

As it has been said coins analogues to the one from Kryspinów are unknown. The Cracow Type is not a homogenous group and we cannot point out two identical or very close pieces within it. Some chronological differences, related to character of stamps, weight, size and raw material, can be observed. Besides gold coins there are known pieces made of electron and – it is said – from silver. Classification of the Kryspinów coin to the Cracow Type is based on general stylistic characteristics and also on its weight and diameter. Coins of the Cracow Type weigh between 7.423 and 5.63 g; gold coins of this group – between 6.72 and 5.63 g, mean weight – ca 6.2 g (K. Castelin 1976, 265; L. Morawiecki 1986, 118). The weight of the statter from Kryspinów (5.8 g) is with this range. The same can be said about its diameter, which for the Cracow Type is up to 18 mm. However, no other find is identical or very close to it. Very distinctive feature of the statter from Kryspinów is large, complex element on the avers side. Typical motives visible on this coins side of the Cracow Type coins are – as a rule – smaller in size. They cover only a small part of the convex surface and are much less complex. Despite of these differences we assume that the Celtic coin from Kryspinów represent a new variant of the Cracow Type. It should be said that it differs much more from other groups of Celtic coins recognized in Central Europe and on other territories of the Celtic mintage activities.

It is certain that the coin from Kryspinów, as well as other statters of Cracow Type, represents the same group of late imitations of shell-like statters, emission of which being synchronized with the so-called Boii mintage in the Bratislava regions, i.e. from phase D after Castelin (K. Castelin 1976, 260–268); Z. Woźniak 1977, 244; 1978, 110,111; 1984, 30; L. Morawiecki 1986, 117). Thus we can assume that the coin from Kryspinów is from the mid 1st century BC, that is the time when the settlement site at this locality originated. Assuming such an emission date of the statter from Kryspinów we conclude that the coin was in use for a period of at least one century – till the beginning of the Roman Period (providing that its presence in the fill of feature No 108 was not by chance).

Statter from Kryspinów is not the sole evidence of the use of artifacts typical for the Celtic culture as late as at the beginning of the Roman Period. We should here mention three fragment of wheel-made fine vessels with painted ornamentation found in feature No 108 (Fig. 4, a, b; 5, 1). Dating of this find is interesting. Painted pottery of the Tynec group is present in LT D1 (rather from the end of this phase), being frequent in LT D2. Its decline can be synchronized with the turn of the Pre-Roman Period and Roman Period. However, discoveries from Kryspinów indicate that the painted pottery was sporadically use contemporary with objects typical from phase B (K. Godłowski, R. Madyda 1976, 30–31, Fig. 1, c; K. Godłowski 1977a, 70–72, Fig. 11). Inventory of feature 108 on the settlement site at Kryspinów, inhabited most probably by community that used the nearby cemetery, appears to be an one-more evidence that in the Cracow region the artifacts typical for the Tynec group (a statter, painted pottery) were utilized during the 1st century AD Thus the hypothetical dating of the end of the Tynec group (or at least some of their settlement sites) to the period when the style typical for the beginning of the Roman Period appeared in the region in question, has been confirmed.

Translated by Jerzy Kopacz

